

คู่มือมาตรฐานการเฝ้าระวังและสอบสวนโรคติดต่อฯ โดยแมลง

บรรณาธิการ

นางสาวกนกทิพย์ ทพนรัตน์

ผู้เรียบเรียง

สิงหาคม 2546

จัดพิมพ์โดย

กลุ่มพัฒนาระบบและมาตรฐานงานระบาดวิทยา
สำนักโรคบาตวิทยา กรมควบคุมโรคติดต่อ
กระทรวงสาธารณสุข

จัดพิมพ์เพื่อ

ใช้ในจังหวัดทดลอง

7. การเฝ้าระวังและสอบสวนโรคชิคุนกุนยา (Chikungunya)

7.1 ความรู้เรื่องโรคชิคุนกุนยา

ลักษณะโรค โรคชิคุนกุนยา เป็นโรคติดเชื้อไวรัสชิคุนกุนยาที่มีขลุ่ยลายเป็นพาหะนำโรค มีอาการคล้ายไข้เดงกี แต่ต่างกันที่ไม่มีการรั่วของพลาสมาออกเส้นเลือด จึงไม่พบผู้ป่วยที่มีอาการรุนแรงมากจนถึงมีการช็อก

สาเหตุ เกิดจากเชื้อไวรัสชิคุนกุนยา (*Chikungunya virus*) ซึ่งเป็น RNA Virus จัดอยู่ใน genus alphavirus และ family Togaviridae มีขลุ่ยลาย *Aedes aegypti*, *Ae. albopictus* เป็นพาหะนำโรค

วิธีการติดต่อ ติดต่อกันได้โดยมีขลุ่ยลาย *Aedes aegypti* เป็นพาหะนำโรคที่สำคัญ เมื่อขลุ่ยลายตัวเมียกัดและดูดเลือดผู้ป่วยที่อยู่ในระยะไข้สูง ซึ่งเป็นระยะที่มีไวรัสอยู่ในกระแสเลือด เชื้อไวรัสจะเข้าสู่กระเพาะขลุ่ย และเพิ่มจำนวนมากขึ้น แล้วเดินทางเข้าสู่ต่อมน้ำลาย เมื่อขลุ่ยที่มีเชื้อไวรัสชิคุนกุนยาไปกัดคนอื่นก็จะปล่อยเชื้อไปยังคนที่ถูกกัด ทำให้คนนั้นเกิดอาการของโรคได้

ระยะฟักตัว โดยทั่วไปประมาณ 1-12 วัน แต่ที่พบบ่อยประมาณ 2-3 วัน

ระยะติดต่อ ระยะไข้สูงประมาณวันที่ 2 - 4 เป็นระยะที่มีไวรัสอยู่ในกระแสเลือดมาก

อาการและอาการแสดง ผู้ป่วยจะมีอาการไข้สูงอย่างฉับพลัน มีผื่นแดงขึ้นตามร่างกายและอาจมีอาการคันร่วมด้วย พบตาแดง (conjunctival injection) แต่ไม่ค่อยพบจุดเลือดออกในตาขาว ส่วนใหญ่แล้วในเด็กจะมีอาการไม่รุนแรงเท่าในผู้ใหญ่ ในผู้ใหญ่อาการที่เด่นชัดคืออาการปวดข้อ ซึ่งอาจพบข้ออักเสบได้ ส่วนใหญ่จะเป็นที่ข้อเล็ก ๆ เช่น ข้อมือ ข้อเท้า อาการปวดข้อจะพบได้หลาย ๆ ข้อ เปลี่ยนตำแหน่งไปเรื่อย ๆ (migratory polyarthritis) อาการจะรุนแรงมากจนบางครั้งขยับข้อไม่ได้ อาการจะหายภายใน 1-12 สัปดาห์ ผู้ป่วยบางรายอาจมีอาการปวดข้อเกิดขึ้นได้อีกภายใน 2-3 สัปดาห์ต่อมา และบางรายอาการปวดข้อจะอยู่ได้นานเป็นเดือนหรือเป็นปี ไม่พบผู้ป่วยที่มีอาการรุนแรงถึงช็อก ซึ่งแตกต่างจากโรคไข้เลือดออก อาจพบ tourniquet test ให้ผลบวก และจุดเลือดออก (petichiae) บริเวณผิวหนังได้

ระบาดวิทยาของโรค การติดเชื้อ Chikungunya virus เดิมมีรกรากอยู่ในทวีปแอฟริกา ในประเทศไทยมีการตรวจพบครั้งแรกพร้อมกับที่มีไข้เลือดออกกระบาดและเป็นครั้งแรกในทวีปเอเชีย เมื่อ พ.ศ. 2501 โดย Prof. W McD Hammon แยกเชื้อชิคุนกุนยาได้จากผู้ป่วยโรงพยาบาลเด็ก กรุงเทพมหานคร

ในทวีปแอฟริกามีหลายประเทศพบเชื้อชิคุนกุนยา มีการแพร่เชื้อ 2 วงจรคือ primate cycle (rural type) (คน-ยุง-ลิง) ซึ่งมี Cercopithecus monkeys หรือ Barboon เป็น amplifier host และอาจทำให้มีผู้ป่วยจากเชืื่อนี้ประปราย หรืออาจมีการระบาดเล็ก ๆ (miniepidemics) ได้เป็นครั้งคราว เมื่อมีผู้ที่ไม่มีภูมิคุ้มกันเข้าไปในพื้นที่ที่มีเชืื่อนี้อยู่ และคนอาจนำมาสู่ชุมชนเมือง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มียุงลายชุกชุมมาก ทำให้เกิด urban cycle (คน-ยุง) จากคนไปคน โดยยุง *Aedes aegypti* และ *Mansonia aficanus*

ในทวีปเอเชีย การแพร่เชื้อต่างจากในแอฟริกา การเกิดโรคเป็น urban cycle จากคนไปคน โดยมี *Ae. aegypti* เป็นตัวนำที่สำคัญ ระบาดวิทยาของโรคมีรูปแบบคล้ายคลึงกับโรคติดเชื้อที่นำโดย *Ae. aegypti* อื่น ๆ ซึ่งอุบัติการณ์ของโรคเป็นไปตามการแพร่กระจายและความชุกชุมของยุงลาย หลังจากตรวจพบครั้งแรกในประเทศไทย ก็มีรายงานจากประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย ได้แก่ เขมร เวียดนาม พม่า ศรีลังกา อินเดีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์

โรคนี้จะพบมากในฤดูฝน เมื่อประชากรยุงเพิ่มขึ้นและมีการติดเชื้อในยุงลายมากขึ้น พบโรคนี้ได้ในทุกกลุ่มอายุ ซึ่งต่างจากไข้เลือดออกและหัดเยอรมันที่ส่วนมากพบในผู้น้อยกว่า 15 ปี ในประเทศไทยพบมีการระบาดของโรคชิคุนกุนยา 6 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2531 ที่จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2534 ที่จังหวัดขอนแก่นและปราจีนบุรี ในปี พ.ศ. 2536 มีการระบาด 3 ครั้งที่จังหวัดเลย นครศรีธรรมราช และหนองคาย

การรักษา ไม่มีการรักษาที่จำเพาะเจาะจง (specific treatment) การรักษาเป็นการรักษาแบบประคับประคอง (supportive treatment) เช่น ให้ยาลดอาการไข้ ปวดข้อ และการพักผ่อน

เอกสารอ้างอิง

1. สุจิตรา นิยมมานิตย์, Chikungunya Infection . รายงานการเฝ้าระวังโรคประจำสัปดาห์ กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2539 ปีที่ 27 ฉบับที่ 7
2. ลักษณ์า ไทยเครือ, องอาจ เจริญสุข, สุนทร เจริญภูมิการกิจ, ประเสริฐ ดิษฐสมบูรณ์, รัตมี ผลจันทร์, อนันต์ นิสาลักษณ์. โรค Chikungunya ในประเทศไทย การสอบสวนและศึกษาโรค จังหวัดหนองคาย พ.ศ. 2538-2540 กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ กรมแพทยทหารบก. เอกสารอัดสำเนา
3. สุนทร เจริญภูมิการกิจ. รายงานการสอบสวนไข่ออกผื่น ปวดข้อ อำเภอเซกา จังหวัดหนองคาย วันที่ 1 มิถุนายน ถึง 11 สิงหาคม 2538 กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. พ.ศ. 2538. เอกสารอัดสำเนา

โรคชิคุนกุนยา
(Chikungunya)

ICD-10: A92.0

1. นิยามในการเฝ้าระวังโรค (Case Definition for Surveillance)

1.1 เกณฑ์ทางคลินิก (Clinical Criteria)

มีไข้สูง ร่วมกับ อาการอย่างน้อยหนึ่งอาการ ดังนี้

- มีผื่น
- ปวดกล้ามเนื้อ
- ปวดกระดูกหรือข้อ
- ปวดศีรษะ
- ปวดกระบอกตา
- มีเลือดออกตามผิวหนัง

1.2 เกณฑ์ทางห้องปฏิบัติการ (Laboratory Criteria)

- ทัวไป
  - Complete Blood Count (CBC)
    - ◆ อาจมีจำนวนเม็ดเลือดขาวต่ำ
    - ◆ เกล็ดเลือดปกติ ซึ่งสามารถแยกจากไข้แดงก็ได้
- จำเพาะ
  - ตรวจพบแอนติบอดีจำเพาะต่อเชื้อในน้ำเหลืองคู่ (paired sera) ด้วยวิธี Haemagglutination Inhibition (HI) ≥ 4 เท่า หรือ ถ้าน้ำเหลืองเดี่ยวนั้น ต้องพบภูมิคุ้มกัน $> 1:1,280$ หรือ
  - ตรวจพบภูมิคุ้มกันชนิด IgM โดยวิธี ELISA หรือ
  - ตรวจพบเชื้อได้จากเลือด โดยวิธี PCR หรือการแยกเชื้อ (culture)

2. ประเภทผู้ป่วย (Case Classification)

2.1 ผู้ป่วยที่สงสัย (Suspected case) หมายถึง ผู้ที่มีอาการตามเกณฑ์ทางคลินิก ดังนี้ คือ ไข้ ออกผื่น ปวดข้อ

2.2 ผู้ป่วยที่เข้าข่าย (Probable case) หมายถึง ผู้ที่มีอาการตามเกณฑ์ทางคลินิก และ มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

- มีผลการตรวจเลือดทัวไป

- มีผลการเชื่อมโยงทางระบาดวิทยากับผู้ป่วยรายอื่น ๆ ที่มีผลการตรวจยืนยันทางห้องปฏิบัติการจำเพาะ

2.3 ผู้ป่วยที่ยืนยันผล (Confirmed case) หมายถึง ผู้ที่มีอาการตามเกณฑ์ทางคลินิก และมีผลตามเกณฑ์ทางห้องปฏิบัติการจำเพาะ

3. การรายงานผู้ป่วยตามระบบเฝ้าระวังโรค รง.506 (Reporting Criteria)

ให้รายงานผู้ป่วยที่เข้าข่าย (Probable case) และผู้ป่วยที่ยืนยันผล (Confirmed case) โดยรายงานในช่องอื่น ๆ ของรายการโรคในบัตรรายงาน 506

4. การสอบสวนโรค (Epidemiological Investigation)

4.1 การสอบสวนเฉพาะราย (Individual Case Investigation) เมื่อมีรายงานผู้ป่วยที่มีอาการเข้าได้กับนิยามโรคชุกชุม 1 ราย ต้องสอบสวนโรคทันที เพื่อยืนยันการวินิจฉัย ค้นหาแหล่งติดต่อ และควบคุมโรค

4.2 การสอบสวนการระบาด (Outbreak Investigation) เมื่อมีรายงานผู้ป่วยที่มีอาการเข้าได้กับนิยามโรคชุกชุม โดยเกิดโรคเป็นกลุ่ม (cluster) ต้องสอบสวนโรคทันที เพื่อหาสาเหตุ ระบาดวิทยาของการระบาดในครั้งนั้น และควบคุมโรค

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ - สกุล..... เลขที่บัตรประชาชน

อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง อาชีพ..... ลักษณะงานที่ทำ.....

ที่อยู่ขณะป่วยบ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ถนน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

1 ในเขตเทศบาลนคร 2 ในเขตเทศบาลเมือง 3 ในเขตเทศบาลตำบล 4 ในเขต อบต.

ลักษณะชุมชนที่อาศัยอยู่.....

ภูมิลำเนา บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ชื่อหมู่บ้าน/ชุมชน..... ถนน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

1 ในเขตเทศบาลนคร 2 ในเขตเทศบาลเมือง 3 ในเขตเทศบาลตำบล 4 ในเขต อบต.

วันเริ่มป่วย..... วันที่มาโรงพยาบาล..... วันที่จำหน่าย.....

ผลการรักษา 1 กำลังรักษา 2 หาย 3 เสียชีวิต 4 ไม่สมัครอยู่ 5 ย้ายไปโรงพยาบาลอื่น

ระบุ.....

2. อาการและอาการแสดง

ไข้สูง	☐ 1 มี	☐ 2 ไม่มี	☐ 9 ไม่ทราบ
ปวดศีรษะ	☐ 1 มี	☐ 2 ไม่มี	☐ 9 ไม่ทราบ
ปวดกล้ามเนื้อ	☐ 1 มี	☐ 2 ไม่มี	☐ 9 ไม่ทราบ
ปวดกระดูกหรือข้อต่อ	☐ 1 มี	☐ 2 ไม่มี	☐ 9 ไม่ทราบ
ปวดกระบอกตา	☐ 1 มี	☐ 2 ไม่มี	☐ 9 ไม่ทราบ
บวมตามข้อ	☐ 1 มี	☐ 2 ไม่มี	☐ 9 ไม่ทราบ
ผื่นแดง	☐ 1 มี	☐ 2 ไม่มี	☐ 9 ไม่ทราบ
มีอาการเลือดออกตามผิวหนัง	☐ 1 มี	☐ 2 ไม่มี	☐ 9 ไม่ทราบ
อื่น ๆ ระบุ.....			

3. ผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการ

3.1 การตรวจทางห้องปฏิบัติการทั่วไป

- จำนวนเม็ดเลือดขาว

1 มี ระบุผล..... วันที่ส่งตรวจ..... 2 ไม่มี

- เกล็ดเลือด

1 มี ระบุผล..... วันที่ส่งตรวจ..... 2 ไม่มี

3.2 การตรวจทางห้องปฏิบัติการจำเพาะ

- PCR 1 มี ระบุผล..... วันที่ส่งตรวจ..... 2 ไม่มี

- การแยกเชื้อ 1 มี ระบุผล..... วันที่ส่งตรวจ..... 2 ไม่มี

- HI ตรวจน้ำเหลืองคู่ 1 มี ระบุผล.....วันที่ส่งตรวจ..... 2 ไม่มี
- ตรวจน้ำเหลืองเดี่ยว 1 มี ระบุผล.....วันที่ส่งตรวจ..... 2 ไม่มี
- EIA 1 มี ระบุผล.....วันที่ส่งตรวจ..... 2 ไม่มี
- อื่น ๆ ระบุ.....

4. การรักษา

- ไปรับการรักษาที่.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
- การวินิจฉัยครั้งแรก.....
- การรักษา.....
- การวินิจฉัยครั้งสุดท้าย.....

5. ปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรค

• แหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย

- ในบ้านผู้ป่วย CI = ...%
  - จำนวนภาชนะในบ้านที่สำรวจ ..... ภาชนะ พบลูกน้ำยุงลาย ..... ภาชนะ
  - จำนวนภาชนะนอกบ้านที่สำรวจ..... ภาชนะ พบลูกน้ำยุงลาย..... ภาชนะ
- รอบบ้านผู้ป่วยในรัศมี 100 เมตร CI = ...% HI = ...% BI = ...
  - จำนวนภาชนะในบ้านที่สำรวจ ..... ภาชนะ พบลูกน้ำยุงลาย ..... ภาชนะ
  - จำนวนภาชนะนอกบ้านที่สำรวจ..... ภาชนะ พบลูกน้ำยุงลาย..... ภาชนะ
  - จำนวนบ้านที่สำรวจ ..... หลังคาเรือน พบลูกน้ำยุงลาย ..... หลังคาเรือน
- ในโรงเรียนที่ผู้ป่วยเรียน CI = ...%
  - จำนวนภาชนะภายในอาคาร..... ภาชนะ พบลูกน้ำยุงลาย ..... ภาชนะ
  - จำนวนภาชนะภายนอกอาคาร..... ภาชนะ พบลูกน้ำยุงลาย ..... ภาชนะ
- ในวัด / ศูนย์เด็กเล็ก CI = ...%
  - จำนวนภาชนะทั้งหมดที่สำรวจ..... ภาชนะ พบลูกน้ำยุงลาย ..... ภาชนะ

6. แหล่งแพร่โรค

6.1 ในช่วง 12 วัน ก่อนป่วย ผู้ป่วยเคยเดินทางไปที่ไหนบ้าง 1 เคย 2 ไม่เคย

1. ระบุ.....วันที่.....
2. ระบุ.....วันที่.....
3. ระบุ.....วันที่.....

6.2 ผู้ที่อาศัยร่วมบ้านเดียวกัน ป่วยเป็นโรคซิคุนคุนยาในช่วง 12 วัน ก่อนวันเริ่มป่วย ของผู้ป่วยรายนี้

1 มี ระบุ 2 ไม่มี

1. ชื่อ.....อายุ.....วันเริ่มป่วย.....
2. ชื่อ.....อายุ.....วันเริ่มป่วย.....
3. ชื่อ.....อายุ.....วันเริ่มป่วย.....

6.3 ที่โรงเรียน/ เพื่อน/ ครู ป่วยเป็นโรคชุกุนยาในช่วง 12 วัน ก่อนวันเริ่มป่วย ของผู้ป่วยรายนี้

1 มี ระบุ 2 ไม่มี

1. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....
2. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....
3. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....

6.4 ผู้ที่อยู่บ้านติดกันหรืออยู่ละแวกบ้านเดียวกัน ป่วยเป็นโรคชุกุนยาในช่วง 12 วัน ก่อนวันเริ่มป่วย ของผู้ป่วยรายนี้

1 มี ระบุ 2 ไม่มี

1. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....
2. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....
3. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....

7. การค้นหาผู้ป่วยรายอื่น

7.1 ผู้ที่อาศัยร่วมบ้านเดียวกัน ป่วยเป็นโรคชุกุนยาในช่วง 12 วัน หลังวันเริ่มป่วย ของผู้ป่วยรายนี้

1 มี ระบุ 2 ไม่มี

1. ชื่อ ..... อายุ ..... วันเริ่มป่วย .....
2. ชื่อ ..... อายุ ..... วันเริ่มป่วย .....
3. ชื่อ ..... อายุ ..... วันเริ่มป่วย .....

7.2 ที่โรงเรียน/ เพื่อน/ ครู ป่วยเป็นโรคชุกุนยาในช่วง 12 วัน หลังวันเริ่มป่วย ของผู้ป่วยรายนี้

1 มี ระบุ 2 ไม่มี

1. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....
2. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....
3. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....

7.3 ผู้ที่อยู่บ้านติดกันหรืออยู่ละแวกบ้านเดียวกัน ป่วยเป็นโรคชุกุนยาในช่วง 12 วัน หลังวันเริ่มป่วย ของผู้ป่วยรายนี้

1 มี ระบุ 2 ไม่มี

1. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....
2. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....
3. ชื่อ ..... ที่อยู่ ..... วันเริ่มป่วย .....

ชื่อผู้สอบสวน.....ตำแหน่ง.....

ที่ทำงาน.....วันที่สอบสวน.....โทรศัพท์.....